Határokon át:
Nők a holokausztban Közép- és Kelet-Európában
Történelem, művészet és emlékezet

Nemzetközi konferencia – Holokauszt Emlékközpont
Budapest - 2026. november 11- 12.

ABSZTRAKTFÜZET

Képek forrása: HDKE; Fortepan / Kellner Ludwig

Holokauszt Emlékközpont Budapest

Társadalmi Kapcsolatokért és Kultúráért Felelős Minisztérium

Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt.

WHISC Women in the Holocaust International Study Center

NOVEMBER 11., SZERDA

PLENÁRIS ELŐADÁS

09:30 – 10:10 *- Lily Zamir*

Elhallgattatva és szelektálva: Az Eichmann-per magyar tanúvallomásainak nemi szempontú elemzése

Az Eichmann-pert széles körben annak az eseménynek tekintik, amely Izraelben a holokauszt-diskurzus és az emlékezet középpontjába helyezte a túlélők tanúvallomásait. Azonban az a 110 tanú, aki 1961-ben Jeruzsálemben tanúskodott, nem volt a túlélők semleges mintája. Bár a magyar zsidóság 1944-es megsemmisítése jelentette Eichmann pályafutásának csúcspontját, csupán tizennégy tanú származott Magyarországról, és közülük mindössze öt volt nő. Ez a cikk azzal érvel, hogy a magyar túlélők kirekesztése többszinten valósult meg, és a magyar nők esetében érte el a csúcspontját.

Ennek a kizárásnak az első szakasza a tárgyalóterem küszöbén játszódott le, ahol az intézményi ranggal rendelkező tanúk – akik többségükben férfiak voltak – előnyben részesítése párosult a Kastner-ügy újbóli felvetésével kapcsolatos politikai óvatossággal. Mindkét tényező aránytalanul érintette a vidéki magyar zsidó közösségekből származó nőket, akik nem töltöttek be hivatalos tisztséget, és akiknek a tapasztalatai közvetlenül egy olyan kérdésre mutattak rá, amelyet az ügyészség nem szívesen tárgyalt: miért nem figyelmeztették őket.

A második szakasz magában a tárgyalóteremben zajlott le. A tárgyalási jegyzőkönyvekre támaszkodva a szerző bevezeti a „tanúvallomási csatorna" fogalmát, utalva arra az időre, nyelvre, sorrendre, kijelölt szerepre és hitelességre, amelyeken keresztül a tanúvallomásokat meghallgatták. Az elemzésből kitűnik, hogy még azokat a kevés magyar nőket is, akik tanúskodhatnak, kiválasztották, és csak korlátozott teret kaptak a felszólalásra. Ennek következtében kétszer is elhallgattatták őket: először, mint magyarokat, mert olyan keveseket választottak ki tanúként, másodszor pedig mint nőket, mert hangjukat még a kiválasztottak körében is tovább korlátozták.

Az előadóról:

Prof. Dr. Lily Halpert Zamir a WHISC társalapítója és tudományos igazgatója. A holokauszt- és gender tanulmányok professzora, az akadémiai tanács tagja, valamint a Nő- és Gender Tanulmányok Központjának vezetője a David Yellin Pedagógiai Főiskolán Jeruzsálemben, Izraelben. Zamir professzor az egyetem nemek közötti egyenlőségéért felelős elnöki tanácsadója, valamint a szexuális zaklatás kezeléséért és megelőzéséért felelős biztos.

Több könyvet is kiadott, amelyek közül hét a holokaussztal foglalkozik, továbbá több tucat héber és angol nyelvű cikket írt a holokauszt- és nemi tanulmányok témakörében, valamint egy monográfiát Danilo Kišről szerb-horvát nyelven. Legutóbbi könyve, a *„Lili Kasticher – az asszony, aki Auschwitzban írt"*, 2022-ben jelent meg a Moreshet kiadónál, és jelenleg angolra fordítják.

I. SZEKCIÓ – EGYÉNI TÖRTÉNETEK

11:20– 11:40 - Asja Drača Muntean

A női tapasztalat és az emlékezet nyelve Vida Jocić műveiben

Vida Jocić (1921–2002) szobrász és partizánharcos, azon kevés női művészek egyike volt, akik túlélték a banjicai, auschwitzi és ravensbrücki táborokat. Művészi pályafutását mélyen befolyásolták a háborúban és a fogságban szerzett tapasztalatai. Az 1941-ben a valjevói partizánosztaghoz való csatlakozása alakította ki etikai világnézetét, valamint azt a felfogását, hogy a művészet a túlélők közössége iránti tanúskodás és felelősségvállalás egyik formája lehet. Első egyéni kiállítása, az *Auschwitz 49865* (1958), amelyet röviddel tanulmányai befejezése után rendezett, megalapozta stílusát: egy olyan szobrászati sorozatot, amely személyes élményeiben gyökerezik, és amelynek célja, hogy egyszerű, kifejező formák révén láthatóvá tegye a szenvedést.

Művészi életművében központi helyet foglal el a *Női táborfogoly* című alkotás, amelyben a művésznő oly módon igyekszik visszaszerezni a táborban elszenvedett megaláztatások során elvesztett méltóságát, hogy önarcképére formálja a megjelenő alakot.

A *Névsorolvasás*, valamint későbbi ambient installációiban Jocić a mozdulatlanság és a táborélet merev formációi közötti feszültséget tárja fel, létrehozva az emberi kitartás és sebezhetőség egyetemes szimbólumát. A hősi férfialakokat előtérbe helyező, háború utáni emlékmű-alkotási gyakorlattal ellentétben Jocić a túlélő női test – megváltozott, sebhelyes, mégis ellenálló – ábrázolását hangsúlyozza a traumatikus emlékezet szimbólumaként.

Annak ellenére, hogy munkásságát az 1950-es évek végén pozitívan fogadták, Jocić a művészettörténeti narratívákban továbbra is háttérbe szorul, noha alkotói gyakorlata egyedülálló vizuális megközelítést kínál a szenvedés és a nők háborús élményeinek kifejezéséhez. Munkássága ezért döntő szerepet játszik egy erkölcsileg és érzelmileg is jelentőségteljes emlékezési kultúra kialakításában, mind a szenvedés, mind az antifasiszta ellenállás tekintetében.

Az előadóról:

Asja Drača Muntean művészettörténész és kulturális szakember, aki több mint két évtizedes tapasztalattal rendelkezik a közörökségi szektorban, a történelem, a művészet, valamint az emlékezetkultúra területére specializálódott. Kutatásai középpontjában a holokauszt- és népirtás-kutatások, a nők koncentrációs- és fogolytáborokban szerzett tapasztalatai, az emlékezetkultúra, a muzeológia, valamint az emlékezés transznacionális megközelítései állnak. Kurátori és tudományos munkássága következetesen foglalkozik a második világháború alatti polgári lakosság szenvedéseivel, különös hangsúlyt fektetve a női foglyokra, valamint az erőszak és a túlélés nemi szempontból meghatározott élményeire.

Az elmúlt években kutatása kiterjedt a mesterséges intelligencia hatására az emlékezetkultúrában, a tanúvallomásokban, valamint a holokauszt határokon átnyúló megemlékezésének etikai gyakorlataira is. 2022 óta a belgrádi „Staro Sajmište" Emlékközpont ügyvezető igazgatója és kurátora.

11:40 – 12:00 - Keren Fite

Genderszempontú tanúvallomás-megközelítések: Zuzanna Ginczanka „Non Omnis Moriar" és Władysław Szlengel „Dolgok" című művének esete

Zuzanna Ginczanka a *„Non Omnis Moriar"* című verset 1942 körül írta, miközben hamis személyazonossággal bujkált Lvivben. A vers a saját üldözéstörténetét és a lengyel zsidók szomszédok általi kifosztását mutatja be. Bár sikerült elmenekülnie Lvivből, 1944 körül Krakkóban elfogták és kivégezték, ezáltal a vers egyféleképpen az utolsó akaratát és végrendeletét szimbolizálja. 1946-ban a vers bizonyítékként szolgált a Zofia Chomin ellen indított perben, aki Zuzanna házigazdája és feljelentője volt.

Władysław Szlengel 1942 vége és 1943 eleje között írta a *„Dolgok"* (Rzeczy) című verset. A vers a varsói gettóból Treblinkába deportált zsidók hátrahagyott vagyontárgyainak emlékét őrzi. Mindkét versben a zsidók tárgyai metonimikusan az elvesztett zsidó életeket szimbolizálják.

Az előadás a költészetet tanúvallomásként és történelmi forrásként tárgyalja, középpontba állítva a két vers közötti genderkülönbségeket: a megnevezett tárgyak kiválasztását, a lírai „én" által létrehozott burkolt narratívát, valamint a versek által középpontba állított különböző „térségeket". A költői narratíva, az emlékezet, a trauma és a történelmi bizonyítékok közötti összefüggésekre kitérve az előadás a két versbe ágyazott narratíva különböző rétegeit vizsgálja, valamint azt, hogy a költői forma hogyan szolgál alapul egy gender szempontból meghatározott tanú hangjának.

Az előadóról:

Keren Fite angol irodalomból szerzett doktori fokozatot, valamint szociális munkás mesterfokozatot. Független kutatóként élettörténetekkel és a nőiességről szóló narratívákkal foglalkozik. Louisa May Alcott műveiben megjelentek publikációi a „művésznő" képéről, jelenleg pedig Zuzanna Ginczanka költészetét kutatja.

12:00 – 12:20 - Király Kinga Júlia

A nyilvántartások között: A genderszempontú nyilvántartáskészítés és a holokauszt levéltári szellemei

Hogyan válhat valaki láthatatlanná az emlékezet számára, miközben az állam megszállottan dokumentálja az életét? Ez a tanulmány egy új kutatási paradigmát javasol a transznacionális holokauszt-történetírás számára egy „adminisztratív életpálya" kriminalisztikai rekonstrukciója révén. Kövessük a Gabriella Kazar által hátrahagyott töredékes iratnyomokat! Gabriella egy budapesti zsidó családba született, 1940-ben a San Donato Val di Comino-i internálótáborba zárták, 1944 áprilisában deportálták, majd két gyermekével együtt Auschwitzban meggyilkolták.

Az olasz fasiszta kartotéka-rendszer, az adatbázisok (Fossoli, CDEC, Arolsen) és a plébániai anyakönyvek, valamint a Magyar Nemzeti Levéltár anyagai, sajtóforrások és a családi anyakönyvi adatok keresztreferenciás adatbázisának egymás mellé állításával a tanulmány a genderalapú intézményi „eltüntetés" konkrét mechanizmusait vizsgálja. A központi érv az, hogy a fasiszta akták nem csupán rögzítették az adatokat, hanem Gabriellát aktívan alakították „levéltári szellemmé".

Miközben kitartóan küzdött a bürokratikus rendszerben – petíciókat, bejelentéseket,

fellebbezéseket nyújtott be – személyazonosságát fokozatosan beolvasztották férje jogi státuszába az „apolide di origine polacca, ebrea, internata" (hontalan, lengyel származású, zsidó, internált) címszó alatt. Férje eközben – gyakran hivatkozva PNF-tagságára – ugyanazon a rendszeren belül jól látható személyazonossággal rendelkezett.

Az archívumokban megfigyelhető töredezettséget a saját családján belüli elhallgatások is tükrözik. Ezek az elhallgatások egészen az 1919-es Fehér Terror traumáiig nyúlnak vissza. Gabriella teljes eltűnése éles ellentétben áll a család szelektív, nyilvános sikertörténeteivel, amelyek szándékosan elhomályosították a belső tragédiákat: öngyilkosságot, függőséget, büntetőeljárásokat.

Végül is ez az esettanulmány heurisztikus modellként működik. Bemutatja, hogyan képes a mikrotörténeti rekonstrukció megkérdőjelezni a bevett narratívákat, és hogyan fordíthatók saját logikájuk ellen azok a dokumentumok, amelyeket egy emberi lény kategorizálására és eltüntetésére terveztek, hogy részben helyreállítsák azt a személyt, akit eltüntetni szántak.

Az előadóról:

Király Kinga Júlia az Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetemen (OR-ZSE) doktorandusz és kutató. Kilenc éven át kutatóként és oral history interjúk készítőjeként dolgozott az Egyesült Államok Holokauszt Emlékmúzeumában (USHMM). Olaszországban, Romániában és Magyarországon keresett fel túlélőket és szemtanúkat. Olaszországban kutatása kifejezetten a kollektív emlékezetre és a fasiszta internálóhelyekhez kapcsolódó történetekre összpontosult.

Az archívumi kutatásokon kívül zsidó gasztronómiával és a benne rejlő emlékezetre, valamint kultúrára specializálódott, melyekre ugyanúgy fontos forrásként tekint az identitás, a trauma és a közösségek széttöredezésének megértéséhez. *A Recipes for a New Beginning: Transylvanian Jewish Stories of Life, Hunger, and Hope (Recept egy új kezdethez: erdélyi zsidó történetek az életről, az éhségről és a reményről)* című könyv szerzője (magyarul a Mentor Books kiadónál jelent meg 2018-ban és 2023-ban, angolul pedig a CEEOLPress kiadónál 2020-ban). Emellett Koerner Andrással közösen dolgozik egy hamarosan megjelenő könyvön, amely a történelmi magyar zsidó ételeket mutatja be, és térben és időben követi nyomon a kulináris hagyományokat.

II. SZEKCIÓ – KÜLÖNLEGES HELYEK

14:00 – 14:20 - Daria Starikashkina

Az általános szenvedés és az etnikai kiszolgáltatottság között: Zsidó nők a leningrádi ostrom idején

Az előadás zsidó nők tapasztalatait elemzi a leningrádi ostrom (1941–1944) idején, mint a kollektív szenvedésről szóló háborús diskurzus keretében kialakuló, etnikailag megjelölt sebezhetőség egyik formáját, amely később a szovjet emlékezetben „országos hőstett"-ként rögzült. Naplók, emlékiratok és oral history interjúk alapján a tanulmány azt vizsgálja, hogy a zsidó identitás hogyan alakította a fenyegetés értelmezését, valamint a túlélés társadalmi, érzelmi és szimbolikus stratégiáit.

Az ostrom, amely mintegy egymillió ember életét követelő humanitárius katasztrófát jelentett, a holokauszt-kutatásban jelentős határvonal-esetként jelenik meg. Bár Leningrádot nem foglalták el, zsidó lakossága – amely akkor a város második legna-

gyobb etnikai csoportját alkotta – olyan környezetben élt, ahol a zsidók megsemmisítése már folyamatban volt a közeli megszállt területeken, beleértve a leningrádi régiót is. A város bukásának állandó fenyegetettségével és a városon belüli antiszemitizmus kialakulásával együtt ez egy sajátos háborús élményt eredményezett, amelynek a lehetséges jövőbeli fejleményeit a már működő népirtási mechanizmuson belül értelmezték. Ebben az értelemben az ostrom nem csupán a fizikai túlélésért folytatott küzdelemként jelenik meg, hanem az etnikai hovatartozás által alakított, a fenyegetés folyamatos értelmezésének helyzeteként is.

Az előadásgender szempontból vizsgálja az ostrom alatt zajló mindennapi életet. A jelentős demográfiai aszimmetria miatt a nők – akik 1942 tavaszára körülbelül három az egyhez arányban túlsúlyban voltak a férfiakkal szemben – központi szerepet játszottak az erőforrások elosztásában, a mindennapi kommunikációban, valamint a társadalmi és munkaügyi gyakorlatokban. Ezek voltak azok a konfliktusforrások, amelyekben a „bennfentesek" és a „kívülállók" közötti határok megjelentek. A zsidó identitás a helyzethez igazodó viselkedés kérdésévé vált.

Az előadás ezért azt indítványozza, hogy a holokauszt-kutatásokba vonják be azokat a tapasztalati formákat is, amelyekben a népirtás nem közvetlenül valósult meg, hanem történelmileg megalapozott forgatókönyvként létezik, ezáltal alakítja az események értelmezését és a viselkedési stratégiákat, beleértve a mindennapi élet nemi szerepekre épülő struktúráit is. Ez a megközelítés hozzájárul a zsidók háborús tapasztalatainak szélesebb körű megértéséhez, túlmutatva a közvetlen pusztításon.

Az előadóról:

Daria Starikashkina a Giesseni Justus Liebig Egyetem doktorandusza. Jelenleg *A holokauszt és az ostrom között: a zsidók tapasztalatai a blokád alatt álló Leningrádban* című disszertációján dolgozik. Kutatási területe a holokauszt, a zsidó tanulmányok, a kultúratudományok és a kritikai pszichoanalitikus elmélet ötvözete. A Haifai Egyetemen szerzett mesterfokozatot holokauszt-kutatásból, a Szentpétervári Állami Egyetemen zsidó kultúratudományokból, valamint a Kelet-Európai Pszichoanalitikus Intézetben pszichológiai pedagógiai diplomát. Kutatásai a leningrádi ostrom alatti zsidó tapasztalatokra összpontosítanak, különös figyelmet fordítva az ego-dokumentumokra, az emlékezetre, a traumára és a túlélési stratégiákra. Munkáját számos ösztöndíj támogatta, többek között a Studienstiftung des deutschen Volkes doktori ösztöndíja, a Posen Alapítvány zsidó tanulmányok területén nyújtott doktori ösztöndíja, valamint a Bar-Ilan Egyetem nemzetközi doktori ösztöndíjprogramja. Továbbá a holokauszt-oktatás, a levéltári kutatás és a közoktatás területén is van tapasztalata.

14:20 – 14:40 - Ekaterina Vikulina

Nők a rigai gettóban: Nemi szempontból megközelített túlélési és ellenállási stratégiák

Ez az előadás a rigai gettóban élő zsidó nők által alkalmazott különböző túlélési és ellenállási stratégiákat vizsgálja, kiemelve a nemi hovatartozás döntő szerepét a náci megszállás alatti mindennapi élet alakulásában. A lettországi holokausztról szóló eddigi szakirodalom egészen a közelmúltig nagyrészt figyelmen kívül hagyta a nemi szempontot, pedig ez döntő szerepet játszott a munkaerő-szervezésben, a szegregált terek kialakításában, és végső soron végzetes következményekkel járt a gettóban élő lett zsidó nők számára, akiket az 1941-es rumbulai mészárlások során nemcsak etnikai hovatartozásuk, hanem nemük alapján is meggyilkoltak. Jelen előadás középpontjában azok a

mindennapi gyakorlatok állnak, amelyeket a főként a férfiak fegyveres ellenállási tapasztalataira összpontosító történetírás gyakran figyelmen kívül hagyott.

Ellentétben az ellenállás hagyományos értelmezésével, amely szerint az ellenállás az illegális vagy fegyveres akciókban való részvételt jelenti – bár köztudott, hogy a rigai gettóban élő nők is részt vettek ezekben, amennyire csak tudtak –, az elemzés kiterjed a kulturális és vallási tevékenységekre, az egészségügyi és oktatási területeken végzett munkára, valamint a magán- és közéletben rájuk kényszerített normákkal szembeni mindennapi ellenállási formákra is. Az előadása túlélés és az ellenállás közötti kölcsönhatást vizsgálja, bemutatva, hogy a nemi hovatartozás hogyan alakította a konkrét stratégiákat. Valentina Freimane, Ella Medalye, Frida Michelson, Gertrude Schneider és mások emlékirataira támaszkodva az előadás bemutatja, hogyan alkalmazkodtak a nők a gettó körülményeihez, és hogyan alakítottak ki saját stratégiákat a rendszerszintű erőszak közepette. Ezenkívül a gettó térbeli szerveződését is nemi szempontból vizsgálom, beleértve a mintegy 300 túlélő lett nő számára kijelölt külön területeket, a lett férfiak részlegét, valamint a férfiak és nők számára elkülönített kivégzési zónákat.

Az előadóról:

Ekaterina Vikulina a Potsdami Egyetem kutatója, valamint a lettországi Rigai Gettó és Holokauszt Múzeum kulturális és kutatási vezetője. Kulturális tanulmányokból szerzett doktori fokozatot, művészettörténetből pedig mesterfokozatot; szakterülete a vizuális és kulturális kutatás. Hosszú éveken át adjunktusként médiateóriát és -gyakorlatot tanított. A Hruscsov-féle enyhülés időszakának fotográfiájáról írt egy könyvet, cikkeket publikált nemzetközi tudományos folyóiratokban, valamint kritikusként is közreműködött szakfolyóiratokban. Az elmúlt években a holokauszt-kutatásra fókuszált, különös tekintettel a rigai gettó topográfiájára. Az elmúlt két évben egy kutatási projektet vezet, amely a gettó és a hozzá kapcsolódó helyszínek térbeli történetét vizsgálja. Tudományos munkája mellett Ekaterina — többek között holokauszt-projektek terén — kurátori tapasztalattal is rendelkezik.

14:40 – 15:00 - Bantiou Marina

A nemhez kötődő sebezhetőség: Túlélés és emlékezet a korfui zsidó nők holokauszt-tanúvallomásaiban (1943–1950)

Az előadás a nők holokauszt-tapasztalatait vizsgálja a korfui zsidó közösségen belül, északnyugat Görögországban, és olyan nemi alapú sebezhetőség-koncepciót vázol fel, amely az üldöztetés közös struktúráiban kialakuló, kapcsolati és helyzetfüggő állapotként értelmezhető. Az USC Shoah Alapítvány, az Egyesült Államok Holokauszt Emlékmúzeuma és a Claude Lanzmann Shoah-gyűjtemény holokauszt-túlélőkkel készített tanúvallomásaira támaszkodva az előadás rekonstruálja a korfui zsidó nők sorsát a német megszállás, a deportálás, az auschwitz-birkenaui és más táborokban való fogság, valamint a túlélés utáni bizonytalan időszakán keresztül.

Az előadás azt állítja, hogy a nők sebezhetősége a gondoskodás, a kényszer és a testi kitettség változó konstellációi révén alakult ki. A német megszállás idején (1943–1944) az antiszemita rendeletek kijárási tilalmak, kötelező tartózkodási helyek és nyilvános gyülekezési tilalmak révén mozgáskorlátozást róttak ki, így a mindennapi tereket megfigyelés, félelem és nélkülözés színtereivé alakítva. A deportálás során a nők tanúvallomásai rávilágítanak az éhség, a kimerültség és a kiszolgáltatottság halmozódó hatásaira az tranzit helyszíneken, erődökben, kikötőkben, hajókon, vonatokon és táborokban, ahol az erőszak és a terror a szökés és az önállóság lehetőségét lehetetlenítette el. Auschwitz-

Birkenau-ban a gender alapú kiszolgáltatottság a tábor gazdasági rendszerébe beágyazott kényszermunka, betegségek és megaláztatások révén fokozódott. Ugyanakkor a gyermekek, a szülők és a fogolytársak iránti gondoskodási kötelezettségek formálták a nők erkölcsi világát, korlátozták cselekvési lehetőségeiket, és a túlélést a tűrőképességük definiálta újra. A tanúvallomások továbbá rávilágítanak arra, hogy a kiszolgáltatottság a felszabadulás után is fennmaradt a testi sérülések, a kitelepítés, a kárpótlási küzdelmek, valamint a veszteséget övező hosszan tartó hallgatás miatt.

Módszertani szempontból az előadás túlélők beszámolóit egyszerre tekinti történelmi bizonyítéknak és erkölcsi elbeszélésnek, figyelmet szentelve annak, hogy a nők hogyan fogalmazzák meg visszatekintve a sebezhetőséget, a túlélést és az etikai kétértelműséget az idő múlásával. A korfui zsidó nők – egy perifériás, de későbbi célponttá vált közösség – középpontba állításával az előadás hozzájárul a holokausztban tapasztalható nemi szerepek, sebezhetőség és túlélés témájával kapcsolatos interdiszciplináris viták-hoz, és olyan betekintést nyújt, amely releváns a közép- és kelet-európai nők tapasztalatai szempontjából.

Az előadóról:

Dr. Bantiou Marina a Pátrai Egyetem (Görögország) Filozófia Tanszékén a görög és európai intézményi és eszmetörténet adjunktusa. Emellett oral history-t tanít a „Katonatörténet és háborútörténet" mesterképzésen, amelyet az lóniai Egyetem Történettudományi Tanszéke és a Görög Katonai Akadémia (Evelpidon) Katonatudományi Tanszéke közösen indított. Ezen felül posztdoktori kutatóként dolgozik a Szaloniki-i Arisztotelész Egyetemen, ahol a korfui zsidó közösség holokausztörténetével (1943–1944) foglalkozik, különös tekintettel az oral history-re és a köztörténetre.

Dr. Bantiou számos előadást tartott és publikált nemzetközi konferenciákon, valamint lektorált tudományos folyóiratokban. Kutatási érdeklődése a modern és kortárs görög és európai történelemre, a háború és a megszállás történetére, a sajtó- és médiatörténetre, a cenzúrára és a propagandára, a köztörténetre, valamint az oral history-ra összpontosul, különös hangsúlyt fektetve az emlékezetre, az oktatásra és a digitális köztörténetre. Vendégkutatóként dolgozott a Peloponnészoszi Egyetem Politikatudományi és Nemzetközi Kapcsolatok Tanszékén is.

III. SZEKCIÓ – ELLENÁLLÓK

15:45 – 16:05 *- Kelemen Ágnes*

A nőgyűlölet és az antiszemitizmus száműzöttjei az antifasiszta ellenállásban

A numerus clausus korszakában (1920–1945) a magyar tudományos életben a zsidó nők többszörös, egymást átfedő diszkriminációval szembesültek: zsidóként, nőként, valamint egyes esetekben politikailag nemkívánatos jelentkezőként (különösen kommunistaként). Ahogyan Fenyves Katalin történész fogalmazott: *„A numerus clausus volt az a szimbolikus pillanat, amikor az antiszemitizmus és a szexizmus összefonódott."* Ugyanakkor a politikailag felforgató hallgatók kizárása is a törvény kifejezett célja volt. Ezek a tényezők – a nőkkel szemben a férfiaktól eltérő elvárásokat támasztó nemi normákkal párosulva – oda vezettek, hogy a magyar „numerus clausus-menekültek" – vagyis azok a zsidó hallgatók, akik ezeknek a korlátozásoknak köszönhetően vándoroltak ki – között a nők aránya alig haladta meg a tíz százalékot.

A tervezett előadás először a magyarországi marginalizációra adott válaszként bekövet-

kezett női hallgatói kivándorlás sajátosságait vizsgálja. Ezután kiemeli azokat a nőket, akik a holokauszt idején részt vettek az antifasiszta ellenállásban, akár a kivándorlásuk célországában, akár Magyarországon, mint például Fleischmann Lívia Olaszországban és Döme Piroska Magyarországon.

Az előadás első része az osztrák, csehszlovák, olasz és weimari Németországban élő numerus clausus-menekültekről szóló történeti-szociológiai kutatásomra épül, egyetemi levéltári dokumentumok felhasználásával. A második rész ezeknek a nőknek a publikált és még nem publikált önéletrajzi dokumentumaira, valamint leszármazottaikkal készített interjúkra támaszkodik.

Az előadóról:

Kelemen Ágnes Katalin a budapesti Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem (OR-ZSE) történelemtanár-adjunktusa. Ő a hamarosan megjelenő *„Hungarian Students in Exile: Jews, Leftists, Women, 1920–1938”* (Indiana University Press) című monográfia szerzője. Emellett szerkesztette és jegyzetekkel látta el Bálint Ármin *Feljegyzések Gyuri fiam részére. Napló 1944-ből című*, a Múlt és Jövő gondozásában 2014-ben megjelent kötetét is.

16:05 – 16:25 - Frojimovics Kinga, Kovács Éva

Bözsi története: Zsidó nők a magyar ellenállásban, 1944–1945

2026 tavaszán kiadtuk Szamosi László emlékiratát (*Emlékek az ellenállásról: Egy zsidó emlékirat a nácik által megszállt Budapestről, 1944–45*). Szamosi László a Nyilaskeresztes-rezsim utolsó hónapjaiban Komoly Ottóval együtt dolgozott Budapesten. Emlékirata új megvilágításba helyezi a semleges államok és a zsidó ellenállás egymással összefonódó mentési tevékenységeit. A történeti kutatások eddig ritkán foglalkoztak a családtagok szerepével ezekben a tevékenységekben. Szamosi emlékirata bemutatja, hogyan működött együtt egy család nap mint nap a gyermekek megmentése érdekében. Szamosi felesége, Bözsi, a hamis Schutzpassok és egyéb illegális dokumentumok gépeléséért felelt, emellett gondoskodott a cionista árvaházakban élő gyermekekről is. A háború után László és Bözsi vállalták a túlélő családtagok felkutatását; ezért Bözsi már a háború alatt összeállította azoknak a gyermekeknek a „valódi” neveit tartalmazó listát. Mindeközben saját kisgyermekeit is meg kellett mentenie: egy hat hónapos csecsemőt és egy kétéves kisgyermeket. Előadásunkban a családi levéltárakból fennmaradt dokumentumok, emlékiratok, valamint az 1980-as évek végén az USHMM-nek adott tanúvallomások alapján rekonstruáljuk szerepét és életútját.

Az előadókról:

Kinga Frojimovics, PhD, történész és levéltáros, a Bécsi Wiesenthal Holokauszt-kutató Intézet (VWI) vezető levéltárosa. Kutatásai a magyarországi holokauszt történetére, a magyarországi zsidó vallási életre, valamint a zsidó és holokaussztal kapcsolatos levéltári gyűjtemények katalogizálására összpontosulnak. Hat monográfiát írt, nyolc kötetet szerkesztett, és számos cikket publikált lektorált folyóiratokban.

Kovács Éva, prof. dr., szociológus, a Bécsi Wiesenthal Holokauszt-kutató Intézet (VWI) megbízott igazgatója, valamint az Eötvös Loránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Központjának (ELTE-TK) kutatóprofesszora Budapesten. Kovács a budapesti Corvinus Egyetemen szociológiát és közgazdaságtant tanult, 1994-ben szerezte meg doktori címét, 2009-ben pedig habilitált. Kutatási területei a kelet-európai holokauszt

története, az emlékezetpolitika és a társadalmi emlékezet kutatása, valamint a zsidó identitás Magyarországon és Szlovákiában. Évtizedek óta oktat kvalitatív kutatási módszertant, különös tekintettel az interjúmódszerekre. Hat monográfiát írt, tizenkét kötetet szerkesztett, számos cikket publikált lektorált folyóiratokban, valamint társkurátorként kiállításokat rendezett Budapesten, Berlinben, Pozsonyban, Kremsben, Prágában, Bécsben és Varsóban. A budapesti „A 20. század hangjai" audiovizuális archívum alapítója, 2012 és 2025 között pedig a VWI-nél számos Európai Holokauszt-kutatási Infrastruktúra (EHRI) projektet vezetett.

16:25 – 16:45 - Karolina Jakoweńko

Titkos női ellenállás

Az előadás a Zagłębie Dąbrowskie régióban – Lengyelországban –, különösen Będzinben működő ellenállási hálózatokban részt vevő zsidó nők gyakran figyelmen kívül hagyott, alulról szerveződő szerepét vizsgálja, különös figyelmet fordítva a Będzini Gettóharcosok Házához kapcsolódó tevékenységekre. Kiemeli a Hasomer Hacair, a Dror és a Gordonia cionista ifjúsági mozgalmakhoz tartozó fiatal nők szerepét, hangsúlyozva sokrétű részvételüket a futárszolgálatban, a földalatti kommunikációban, majd később a mentési erőfeszítésekben.

Az előadás elsődleges forrásokra – többek között visszaemlékezésekre, háborús naplókra és túlélők háború utáni tanúságtételeire, például Chajka Klinger, Renia Kukiełka és Chawa Lenczner vallomásaira – támaszkodva rekonstruálja e nők megélt tapasztalatait és cselekvőképességét. Amellett érvel, hogy tevékenységük a „láthatatlan ellenállás" egyik formáját jelentette, amely a gondoskodás, az együttműködés és a túlélés mindennapi cselekedeteiben gyökerezett.

Ezek a nők futárként és összekötőként működtek már a gettók létrejötte előtt, majd a gettókban is: kapcsolatot tartottak fenn az egyes sejtek között, valamint elősegítették az információk, az emberek és az erőforrások mozgását. Feladataik közé tartozott a kiszolgáltatott csoportokról – különösen a gyermekekről – való gondoskodás is, ezáltal hozzájárultak a közösségi struktúrák fennmaradásához a szélsőséges körülmények között. Tevékenységük középpontjában a *hagana* fogalmához kapcsolódó kettős alapelv állt: a fegyveres ellenállás és a túlélés szükségszerűsége – a *hacala* – közötti feszültség.

Az ellenállás nemi szempontjainak előtérbe helyezésével az előadás megkérdőjelezi azokat a domináns narratívákat, amelyek elsősorban a fegyveres küzdelmet helyezik középpontba. Ehelyett az ellenállás tágabb értelmezését javasolja, amely magában foglalja a kapcsolati, szervezési és érzelmi munkát is. Célja, hogy láthatóbbá tegye e nők hozzájárulását, és újraértékelje helyüket a holokauszt történetírásában és emlékezetében.

Az előadóról:

Karolina Jakoweńko kulturális tanulmányokkal foglalkozó szakember, a Jagelló Egyetem zsidó kultúrával foglalkozó posztgraduális képzésének végzett hallgatója. 2009 óta a Brama Cukermana Alapítvány alapítója és elnöke, ahol olyan projekteket dolgoz ki, amelyek a történelem, a kultúra és az emlékezet metszéspontjában helyezkednek el, és szülővárosa, Będzin zsidó örökségére összpontosítanak.

2016 és 2025 között a gliwicei múzeum Felső-Sziléziai Zsidók Emlékezetének Házát vezette. Könyvek, valamint a zsidó történelemről és emlékezetről szóló tudományos és ismeretterjesztő cikkek társszerzője, munkáját pedig a lengyelországi zsidó örökség

megőrzéséért több rangos díjjal ismerték el. A Jad Vasem akkreditált oktatója, valamint a Forum of Dialogue aktivista hálózatának tagja. Együttműködik a varsói Zsidó Történeti Intézettel. Jelenleg munkája a Gettóharcosok Házára, az alapítvány második fiókintézményére összpontosul.

NOVEMBER 12., CSÜTÖRTÖK

IV. SZEKCIÓ – A NŐK EMLÉKEZETE

09:15 – 09:35 - Nagy Adél

Budapestről Ravensbrückbe: A magyar női túlélők tapasztalatai

1944-ben körülbelül 10 ezer nő közvetve vagy közvetlenül Magyarországról került a „női pokolnak" is nevezett ravensbrücki koncentrációs táborba. Budapestről 1944 őszétől, a nyilas hatalomátvételt követően újraindult a deportálás. A többséget lábon – úgynevezett halálmenetekben – hajtották a hegyeshalmi határig, ahol az embereket bevagonírozták, majd különböző koncentrációs táborokba kerültek, a nők főként Ravensbrückbe. November végén, december elején néhány transzportnyi nő „megúszta" ezeket a halálmeneteket, őket a Józsefvárosi pályaudvaron vagonírozták be, és onnan kerültek a lágerbe.

Az 1944 végén ide került magyar nőket borzalmas körülmények fogadták a túlzsúfolt lágerben. A tábor kapacitása egyre nehezebben bírta az érkező embertömeget, a barakkokban akár megnégyszereződött a foglyok száma. A magyar nők többségét a tábor központjában felállított katonai sátorban szállásolták el, ahol kezdetben a puszta földön, a hidegben kellett túlélniük. Előadásomban Budapestről Ravensbrückbe deportált magyar által átélteket szeretném bemutatni, főleg korai visszaemlékezéseken keresztül: mit éltek át a deportálás alatt, majd a táborba megérkezve és hogyan töltötték el azt a kevés időt a táborban mielőtt továbbdeportálták őket.

Az előadóról:

Nagy Adél történész-muzeológusként 2016 óta a budapesti Holokauszt Emlékközpont munkatársa. Emellett jelenleg az Eötvös Lóránd Tudományegyetem doktori hallgatója, ahol kutatási témája a Ravensbrückbe deportált magyar nők tapasztalattörténete. Az Emlékközpontban részt vesz a névkutatás és a gyűjtemény munkájában, több kiállításnak volt társkurátora. Szerkesztőként közreműködik a *MOMA – Modern Magyarország* online folyóirat munkájában.

09:35 – 09:55 - Jablonczay Tímea

Archivált emlékek és elfeledett hangok: Magyar nők holokauszt-tanúvallomásai

Előadásomban azt szeretném bemutatni, hogy a magyar női túlélők hogyan próbálták megosztani a szélsőséges erőszakon és traumán alapuló fájdalmas emlékeiket, mind a megjelent, mind pedig az archívumokban őrzött, még kiadatlan anyagok alapján. Számos emlékirat áttekintése során különös figyelmet szentelek Rudnóy Tereza irodalmi tanúvallomás-regényének (Szabaduló asszonyok, 1947); Rab Erzsébet megjelent emlékiratára (És nem verik félre a harangot, 1948); valamint Krausz Irén kiadatlan emlékirataira (1966), amelyeket a Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár őriz. Ezek az egyéni, traumatikus

történetek a gettókban, a magyar Nyilaskeresztes terror alatt és a haláltáborokban átélt különféle élményeket mesélik el; leírják, min mentek keresztül ezek a nők, de rávilágítanak arra is, milyen nehézségekkel jár a fizikai fájdalom, a tömeggyilkosság tényeinek, a gyermekek elvesztésének körülményeinek és ezeknek a borzalmaknak a közlése és ábrázolása.

Az előadás emellett a tanúvallomásokkal, az emlékezettel és a női holokauszt-narrációkkal kapcsolatos elméleti megközelítésekre is támaszkodik (Meg Jensentől és Zoë Waxmantól Aleida Assmannig), és feltárja az emlékezés különböző módjait: hogyan élték át és idézték fel az eseményeket egyéni szinten (epizodikus emlékezet), hogyan épülnek fel a tágabb történelmi ismeretek és a közös kulturális keretek (szemantikai emlékezet), valamint hogyan testesülhet meg és fejezhető ki az emlékezet a testen keresztül (testemlékezet), milyen különbségek vannak a műfajok között, és hogyan teszik lehetővé az egyéni tanúvallomások a kollektív hangok meghallgatását. A nők holokausztjáról szóló tanúvallomások vizsgálata az emlékezés kényszerének és a társadalmi felejtésnek a tágabb narratívájába illeszkedik; ezekkel a tanúvallomásokkal való szembesülés mindig kihívást jelent az olvasó számára, ezért az előadás kiemeli azok ábrázolásának és értelmezésének etikai dimenziójának fontosságát is.

Az előadóról:

Jablonczay Tímea, PhD, jelenleg a budapesti Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem (OR-ZSE) oktatója (2025-től). Irodalomtörténeti és kultúratudományi doktori fokozatát a Pécsi Tudományegyetemen és a finnországi Jyväskylä-i Egyetemen szerezte (2009). A budapesti Milton Friedman Egyetemen docensként dolgozott (2010–2024), a kőszegi Felsőbbfokú Tanulmányok Intézete (iASK) kutatója volt (2022), valamint a budapesti Metropolitan Egyetemen is oktatott (2025).

Munkássága kiterjed az irodalomtudományra (*Narratívák 6. Narratív beágyazás és reflexivitás*, Bene Adriánnal, 2007; egyéb szerkesztések: Helikon 2015/2 *Transznacionális perspektívák az irodalomtudományban*, Helikon 2022/3 *Transzkulturális emlékezetkutatás*) és a társadalomtudományokra (*Területi identitásstratégiák I. Dabas helyi identitáspolitikája és imázsa*). Kutatásainak fontos területe a kis irodalom és a kulturális mező, a traumatikus múlt emlékezete és elfelejtése, valamint a holokauszt emlékezete Magyarországon. Jelenleg három nagy projektjén dolgozik: Szenes Erzsi pályafutása, a holokauszt emlékezete és diskurzusai az 1960-as években, valamint a magyar női holokauszt-emlékezet (1945–1989).

09:55 – 10:15 - Dragana Stojanović

A túlélés, mint identitás: A nemi identitás az üldöztetés idején a jugoszláv zsidó nők beszámolóiban

A kutatás azoknak a folyamatoknak szenteli a figyelmet, amelyek révén a túlélés a holokauszt idején a nők nemi identitásának központi meghatározó tényezőjévé vált. Az azonosulás egyik fő tengelyeként a nemi identitásra mély hatással vannak a túlélés szélsőséges körülményei, amelyek során az identitás befolyásolódik, kiváltódik, sőt fegyverként is felhasználhatóvá válik. Ez az előadás a holokauszt idején a jugoszláv zsidó nők körében a nemi identitáshoz kötődő énkép változásait, átalakulásait, megőrződését és átalakulásait vizsgálja.

A holokauszt túlélési körülményei súlyos és folyamatosan változó nyomás alá helyezték a jugoszláv zsidó nőket, ideértve a családi és személyes veszteségeket, a bujkálást, a

fogságot és a szenvedést. Saját életüket és családtagjaik életét fenyegető állandó veszélyekkel szembesülve a nők gyakran bizonytalanságot éltek át, és nemi szerepeik a családon belüli hagyományos férfi szerepek eróziójával párhuzamosan változtak meg. Sok nő aktívan részt vett a bujkálásban, amelynek során nemi elnyomással vagy stratégiai nemi szerepjátékkal szembesültek. Számos jugoszláv zsidó nő úgy maradt életben, hogy csatlakozott a partizán ellenálláshoz, és olyan élményeken ment keresztül, amelyek átalakították a nőiességük megértését és megélését a háború előtti nemi szerepekkel szemben. A fogságban és a koncentrációs táborokban a nők folyamatos kényszerű deszexualizációs és reszexualizációs folyamatokon mentek keresztül, amelyek tartós nyomot hagytak önképükön.

A jugoszláv zsidó nők tanúvallomásaira támaszkodva ez az előadás a túlélés, a nemi identitás és az élettapasztalat közötti összefüggések feltárására törekszik, hozzájárulva ezzel a nők holokauszt alatti helyzetének, valamint a holokausztnak, mint mélyen nemi dimenzióval rendelkező élménynek az árnyaltabb megértéséhez.

Az előadóról:

Dragana Stojanović interdiszciplináris tudós és kutató a holokauszt-kutatás területén, különös figyelmet fordítva az emlékezet, a média, a nemi szerepek és az oktatás témáira. Kutató ösztöndíjas a ShoahLabnál – a Belgrádi Egyetem Filozófia és Társadalomelméleti Intézetének Holokauszt-kutató Laboratóriumában –, ahol a holokauszt-kutatásra és az antiszemitizmus megelőzésére irányuló tudományos projektekben vesz részt. Emellett a WHISC – Women in the Holocaust Nemzetközi Kutatóközpont igazgatótanácsának és tudományos irányító bizottságának tagja, amely a holokausztban érintett nők emlékezetének, történelmének és tapasztalatainak kutatására szakosodott. Informális zsidó oktatóként és projektkoordinátorként a Haver Serbia szervezetnél dolgozik. Aktívan részt vesz mind az akadémiai, mind az informális oktatásban, és mélyen elkötelezett a formális és informális oktatási terek, kezdeményezések és szakemberek közötti hidak építése mellett, elősegítve a tudományágak közötti együttműködést és kölcsönös tanulást.

10:15 – 10:35 *- Michelle Damm*

A roma nők a német holokauszt-irodalomban: A holokauszt egy elhallgatott emléke

Németországban a romák elleni népirtást csak több mint 30 évvel a második világháború vége után ismerték el. 1982-ben Helmut Schmidt volt kancellár kijelentette, hogy a romák meggyilkolása népirtás. Következésképpen a romáknak sok időbe telt, mire leírták és publikálták tapasztalataikat és emlékeiket: Németországban az első irodalmi beszámolók az 1980-as években jelentek meg.

Ceija Stojka és Philomena Franz voltak az elsők, akik nyilvánosan beszéltek a holokauszt alatti élményeikről. Irodalmi beszámolóikban fiatal roma nők életét mutatják be a második világháború alatt. Ez a két személyes elbeszélés nemcsak egyéni élettörténeteket mutat be, hanem a roma nők holokauszt alatti életének különböző aspektusait is tartalmazza – kezdve a gyermekkori emlékekkel, a kényszermunkával, a (szexuális) erőszakkal, a csoportidentitással, az áldozatokkal és a túléléssel. Ezért irodalmi beszámolóik a roma nők kollektív emlékezetét is megfogalmazzák. Emlékeiket mégis ritkán tekintik holokauszt-tanúságtételeknek.

Ebben az előadásban Philomena Franz *„Zwischen Liebe und Haß" (Szerelem és gyűlölet között)* és Ceija Stojka *„Wir leben im Verborgenen" (Rejtettségben élünk)* című műveit vizsgálom, a romák mindennapi életének, a különböző koncentrációs táborokban

szerzett tapasztalataik, valamint annak fényében, hogy ezeket a tapasztalatokat hogyan kezeli az irodalom. Különböző roma nők festményeinek és további irodalmi beszámolóinak bevonásával roma nők és vallomásaik mozaikja kerül összeállításra. A fennmaradó kulcskérdéseket is feltárjuk.

Az előadóról:

2017 és 2023 között Michelle Damm középiskolai tanári államvizsgát tett a Giesseni Egyetemen, matematika és német szakon. A 2023-as diploma megszerzése után német mesterképzést végzett, összehasonlító irodalomtudomány és holokauszt-irodalom szakirányon, amelyet 2026 márciusában fejezett be. Mesterdolgozatának témája a *„Sinti és roma első irodalmi beszámolói a nemzetiszocializmusról”* volt. 2024 óta kutatási asszisztensként dolgozik az Arbeitsstelle Holocaustliteraturnál. Korábbi publikációi és előadásai a következő témákkal foglalkoztak: nők a nemzetiszocialista korszakban, a nemzetiszocialista korszak helytörténete, nők életrajzai a nemzetiszocialista korszakban és cigányellenesség.

V. SZEKCIÓ – A TÚLÉLÉS KÜLÖNBÖZŐ ÚTJAI

11:00 – 11:20 - Pataricza Dóra

A „kiváltságosok vonatán” túl: A Kasztner-mentőakció női utasainak sorsa

Az előadás a Kasztner-vonat női utasainak életét vizsgálja, magyar és izraeli levéltárakból származó, újonnan feltárt és eddig nem publikált elsődleges forrásokra támaszkodva. Míg a Kasztner-mentőakciót régóta a vitatott „kiváltságosok vonata” címkével jellemzik, magát az utaslistát még soha nem elemezték részletesen. Az előadás a listán szereplő női utasokra összpontosítva arra törekszik, hogy sorsuk széles spektrumát bemutassa.

Az előadás különböző élettörténeteket elemzi, köztük az Elza Jungreisz társaságában utazó tizennyolc árva kislány csoportját; idős hölgyeket, mint például Vilmos Mandler asszonyt; rebbetzineket és vallásos nőket; kisgyermekes anyákat; valamint olyan fiatal nőket, akiknek háborús szerepe és háború utáni sorsa élesen eltérő volt. Módszertani szempontból a kutatás az utasliták alapos elemzését ötvözi a digitális humán tudományok eszközeivel, a levelezéssel, az intézményi iratokkal, a túlélők tanúvallomásaival, valamint a gyermekkorú túlélőkkel és leszármazottaikkal végzett terepmunkával. Két egymással versengő narratívát állít szembe egymással: Kasztner saját, rendkívüli korlátok között megvalósult „Noé bárkája” modelljét, valamint a későbbi, a szelektív kiváltságokra vonatkozó vádakat. Az előadás a háború utáni életpályákat is nyomon követi, feltárva, hogy ezek a nők hol telepedtek le, hogyan építették újjá életüket a kitelepítés után, és hogy ideológiai vagy vallási hátterük befolyásolta-e későbbi döntéseiket.

A projekt a JTS–UJS (Budapest) és a Bar-Ilan Egyetem (Izrael) közötti új magyar–izraeli együttműködés, amely hozzájárul a holokauszt-történelem, a nőtörténet és az emlékezetkutatás fejlődéséhez.

Az előadóról:

Pataricza Dóra a budapesti Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem (OR-ZSE) történésze. Kutatásai a szegedi zsidó közösség szellemi és kulturális örökségére összpontosítanak. Dóra jelenleg a Löw-örökséggel foglalkozó együttműködési projekt kezdeményezője és vezetője, amelyet az Izraeli Nemzeti Könyvtárral, a szegedi zsidó közösséggel, a OR-ZSE-vel, valamint a Magyar Zsidó Múzeummal és Levéltárral együttműködésben valósítanak

meg. 2026 januárja óta egy hároméves, a Kasztner-vonat utasairól szóló projektet vezet, amelyet a Claims Conference finanszíroz. Ő a szerkesztője Immánuel Löw A csók (*The Kiss*) című esszéjének, amely 2026-ban jelenik meg a Hebrew Union College Press kiadásában.

11:20 – 11:40 - Marta Frączkiewicz

Túlélés történetei: Három esettanulmány a POLIN-gyűjtemény hősnőiről

A POLIN gyűjteményének jelentős részét olyan személyes emléktárgyak alkotják, amelyek a lengyel zsidók egyéni történeteit dokumentálják. E tárgyak közül sok a holokauszt túlélőihez kapcsolódik – egyfajta „emlékkapszulaként" szolgálnak, amelyek információt hordoznak arról, kik voltak tulajdonosaik és mit kellett átélniük.

A Pola Najder által faragott sakk-készlet ahhoz az időszakhoz kapcsolódik, amikor férjével és nyolc másik emberrel együtt egy 6 négyzetméteres földbe vájt rejtekhelyen bujkált. Halina Olszewicka álnévre kiállított havi bérlete lehetővé tette számára, hogy a megszállás idején az úgynevezett árja oldalon éljen. Szülei fényképét, amelyet sietve készítettek otthon, Paulina Włodawer magával vitte, amikor a háború elől keletre menekült.

A fent említett nők történetei a lengyel zsidó nők három különböző holokauszt-túlélési stratégiáját mutatják be: a bujkálást, a hamis okmányokkal való életet és a kelet felé történő menekülést. Ebben az előadásban esettanulmányként szeretném vizsgálni azokat a körülményeket, amelyekkel a kiválasztott főszereplők szembesültek az általuk választott túlélési stratégiával összefüggésben.

Emellett bemutatni szeretném, hogy ezek a történetek hogyan jelennek meg a Lengyel Zsidók Történeti Múzeum gyűjteményében (beleértve mind a tárgyi gyűjteményt, mind az archív anyagot, mind pedig az oral history-t). Megpróbálom rendszerezni a gyűjtemény narratíváját, és bemutatni, hogy a múzeum hogyan építi fel ezeket a narratívákat, és hogyan működnek azok a múzeum keretein belül (kiadványokban, kiállításokon és oktatási tevékenységekben), valamint azt is, hogy milyen lehetőségeket kínál a narratívaépítésre a múzeumi tér, mint médium.

Az előadóról:

Marta Frączkiewicz a Lengyel Zsidók Történeti Múzeum gyűjteményeinek kurátora. Munkája elsősorban a tárgyak antropológiájára (személyes és történelmi emlékek), valamint a nők történelmére összpontosít. A toruni Mikolaj Kopernik Egyetemen végzett, történettudományi doktori fokozattal, valamint etnológia, kulturális antropológia és régészet szakon szerzett mesterfokozattal rendelkezik. Emellett posztgraduális tanulmányokat végzett nemi tanulmányokból Torunban, valamint lengyel–zsidó tanulmányokból a Varsói Lengyel Tudományos Akadémia Irodalomkutató Intézetében.

11:40 – 12:00 - Juliane Streit

Emancipáció vagy részvétel a náci Németországban: Vera von Pirscher, vitorlázórepülő-pilóta és testnevelő tanárnő élete

A nemzetiszocialista rezsim alatt a nők gyakran szembesültek egy paradoxonnal: miközben az ideológia és a társadalmi normák korlátozták őket, néha mégis lehetőségük

nyílt szakmai és személyes előrelépésre, így az autoriter állam struktúráin belül kényes egyensúlyt kellett tartaniuk a lehetőségek és a bűnrészesség között. Ez az előadás egy ilyen esetet vizsgál Vera von Pirscher életrajzi tanulmányán keresztül, aki testnevelő tanár és vitorlázórepülő-pilóta volt, és a németországi nemzetiszocialista korszakban több felsőoktatási intézményben is tanított.

Az előadás középpontjában az akkori úgynevezett „Marburgi Sportegyetem" ideje áll, amely a Birodalomban az összes leendő női testnevelő tanár központi képzési helyszínéül szolgált. Az archív anyagokra támaszkodva a tanulmány rekonstruálja von Pirscher életét és szakmai pályafutását a náci korszakon át a háború utáni évekig.

Az elemzés a nemzetiszocializmus idején a sportot és a testnevelést olyan, nemi dimenzióval rendelkező cselekvési terepekként vizsgálja, amelyeket ideológiai, faji és politikai kényszerek alakítottak. A sport egyrészt kizárási mechanizmusként, másrészt a „Volkskörper" („nemzeti test") kialakításának eszközeként működött. Különös figyelmet fordítok a női siklórepülésre, amely látszólag modern és nem hagyományos cselekvési tereket nyitott meg a nők számára, ugyanakkor propagandaeszközként is szolgált, és elősegítette a nők beilleszkedését a polgári és katonai repülési struktúrákba.

Von Pirscher életpályájának nyomon követése rávilágít a nemi szerepek által meghatározott cselekvési terek ambivalenciájára a nemzetiszocializmus idején, ahol a szakmai lehetőségek és a személyes cselekvőképesség a rezsimmel való együttműködéssel párhuzamosan létezett. Ez kiemeli a biográfiai esettanulmányok fontosságát a nők részvételének, a nemi szerepekhez kötődő cselekvőképességnek és a sport politizálódásának megértése szempontjából.

Az előadóról:

Juliane Streit a Marburgi Philipps Egyetem művészettörténet szakos mesterképzésének hallgatója, szakterülete a nemzetiszocializmus idején érvényes művészeti és kulturális politika, melléktárgyként történelmet tanul. Gender Studies tanúsítvánnyal rendelkezik, és jelenleg a náci korszakbeli Marburg művészeti és kulturális politikáját kutatja. Munkájában életrajzi megközelítéseket és levéltári kutatást alkalmaz, különös figyelmet fordítva a helytörténetre és a nők nemzetiszocializmus alatti élettapasztalataira. Vera von Pirscherről szóló kutatása a Német Sporttörténeti Társaság Évkönyvében jelent meg, amely egyben első tudományos publikációja is.